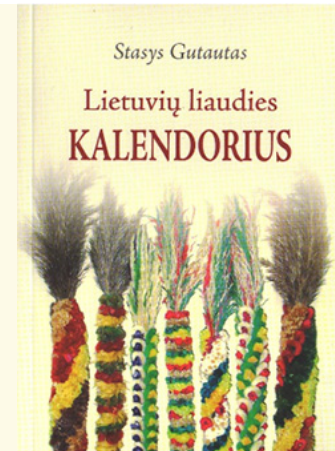

VILNIAUS ŽEMAIČIŲ KULTŪROS DRAUGIJOS veikla Lietuvos atgimimo laikotarpiu

Kazimieras PRUŠINSKAS

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos įkūrimo iniciatorius Vacys Milius (1926–2005) apie 2020 m. Danutės Mukienės nuotrauka

Lietuvos atgimimo laikotarpis Žemaitijoje yra tiesiogiai susijęs su 1985–1987 m. šiame regione kilusiu nauju kultūriniu judėjimu (sambūriu), kurio dalyviai siekė geriau pažinti savo krašto istoriją, kultūros tradicijas, jas tęsti, populiarinti, puoselėti gimtąją žemaičių kalbą bei tinkamai įamžinti žymiausių kraštiečių atminimą ir su jų gyvenimu, veikla susijusias vietas. Šiam judėjimui augant iškilo poreikis jas tinkama linkme nukreipti, t. y. pradėti vienyti krašto kultūrinės pajėgas. Pirmą kartą idėja įkurti Že-

maičių kultūros draugiją garsiai buvo išsakyta 1987 m. Varniuose vykstant iš Telšių kilusio istoriko ir archeologo Adomo Butrimo suorganizuotoje mokslinėje konferencijoje, kuri buvo skirta Biržulio ežero baseino tyrinėjimo dešimtmečiui. Šią idėją išskėlė tada Žemaičių muziejuje „Alka“ dirbęs istorikas Vaclovas Vaivada ir Vilniaus universitete dėstęs istorikas, politologas Antanas Kulakauskas.

Draugijos steigiamoji konferencija įvyko 1988 m. lapkričio 27 d. Telšiuose – jau minėtame Žemaičių muziejuje „Alka“. Nuo tada šis muziejus beveik ketvirtį amžiaus buvo ir Žemaičių kultūros draugijos (toliau – ŽKD) centrinės būstinės vieta. 1989 m. vasario 4 d. čia surengtame besikuriančios ŽKD aktyvo posėdyje tuometinis draugijos pirmininkas Stasys Kasparavičius ir iš Skuodo rajono kilęs Vilniaus žemaiti iškilus etnologas prof. Vacys Milius (1926–2005) pasiūlė Lietuvos rajonuose ir miestuose kurti draugijos skyrius. Šiai idėjai buvo pritarta.

Vienas pirmųjų ŽKD skyrių (toliau – VŽKD, draugija) įkurtas Vilniuje, kur tada, kaip ir šiuo metu, telkėsi didelis būrys

Pirmojo Vilniaus žemaičių kultūros draugijos pirmininko Stasio Gutauto knygos „Lietuvių liaudies kalendorius“ (Kaunas: Žuvėdra, 2012) viršelis

iš Žemaitijos kilusių, savo krašto istorija, kultūra besidominčių ir ją puoselėjančių įvairių sričių specialistų. Čia iniciatyvos įkurti VŽKD ėmėsi jau minėtas tuometinis Istorijos instituto etnologas V. Milius. Šį sumanymą rėmė ir tada Lietuvos literatūros ir tautosakos institute dirbęs etnografas Stasys Gutautas (1954–2018), kuris nuo 1992 m. vadovavo Lietuvos liaudies buities muziejui Rumšiškėse, istorikas Alfredas Bumblauskas, etninės kultūros specialistas Stasys Kavaliauskas ir daugelis kitų Vilnius žemaičių.

Nutarimas įkurti VŽKD buvo priimtas 1989 m. lapkričio mėnesį vykusiame sostinės žemaičių susirinkime. Pirmuoju draugijos pirmininku išrinktas S. Gutautui.

Iš pradžių VŽKD nuolatinės susirinkimų ir renginių vietos neturėjo. Draugijos aktyvo pasitarimai, kultūros vakarai vykdavo tai vienos, tai kitos įstaigos patalpose. Jau pirmaisiais metais čia pradėjo formotis tradicija į būrį susirinkus aptarti ne tik draugijos

(Nukelta į 34 p.)

1994 m. gegužės mėnesį Šv. Florijono paminklo Lietuvos liaudies buitės muziejuje (LLBM) Rumšiškėse atidengimo akimirka. Iš kairės į dešinę: muziejaus vyresn. etnografas Vingaudas Baltrušaitis, vyr. fondų saugotoja Alvyda Jociuvienė, vyresn. etnografas Ruslanas Aranauskas, direktorius Stasys Gutautas, Miestelio skyriaus vedėjas Eligijus Juvencijus Morkūnas, direktoriaus pavaduotojas Vytautas Stanikūnas. Nuotrauka iš LLBM rinkinių

reikalus, bet bent vieną kartą per mėnesį paminėti ir valstybei svarbias datas ar iškilių asmenybių jubiliejus, pristatyti žemaičiams aktulius leidinius ir kt. Bėgant metams tapo nerašyta tradicija tuos renginius organizuoti trečią mėnesio antradienį. Dabar jų pradžia – 18 valandą.

Iš pradžių, kol draugija nebuvo oficialiai įregistruota, jos dokumentacijos nekaupė, nebuvo rašomas ir draugijos „Metraštis“ (jis gimė 1991-aisiais).

Nuo 1992 m. pavasario, kai S. Gutautas dėl didelio užimtumo Lietuvos liaudies buitės muziejuje nebeturėjo galimybių vadovauti

VŽKD, iki 1995 m. rudens vidurio draugijos (tada vadintos Vilniaus žemaičių pavietu), pirmininku (maršalka) buvo Vilniaus technikos institute dėstytoju dirbęs Jonas Srėbalius. 1995 m. rudenį jį šiose pareigose pakeitė, trumpai draugijai vadovavęs žurnalistas, knygų autorius Julius Norkevičius. 1996 m. draugijos pirmininke išrinkta iš Gargždų kilusi ekonomistė, ilgametė Lietuvos kultūros instituto darbuotoja Dalia Dirgėlienė (Juodkaitė). Jos pavaduotoju iki 2002 m. buvo iš Telšių kilęs žemaitis, etnokultūros specialistas, buvęs televizijos laidų „Duokim garo“ vedėjas Stasys Kavaliauskas. Jiems vadovaujant draugijos narių gretos gerokai išaugo, veikla tapo aktyvesnė, rudens, žiemos ir pavasario mėnesiais reguliariai, kas mėnesį, vykdavo kultūros vakarai, buvo užmegzti ryšiai su kitomis Vilniaus mieste veikusiomis kultūros organizacijomis, kultūros tradicijas puoselėjančiomis bendruomenėmis

Nuotraukose (iš kairės į dešinę): ilgametės VŽKD narės: istorikė, buvusi Lietuvos architektūros muziejaus direktorė Morta Baužienė, gydytoja Dalia Kaminskienė, bibliotekininkė, folkloro ansamblio „Tyklė“ vadovė Vitalija Brazaitienė; VŽKD nariai (iš kairės į dešinę): Juozapas Baldauskas¹(1932–2014), ilgametė draugijos pirminkė Dalia Dirgėlienė ir draugijos įkūrimo iniciatorius Vacys Milius (1926–2005)

ir iškiliais meno, mokslo, kultūros veikėjais, kurių didelė dalis įsijungė į draugijos veiklą.

1989–1991 m. besikuriančios VŽKD nariai aktyviai dalyvavo Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio veikloje, jo organizuojamuose mitinguose, 1989 m. rugpjūčio 23 d. vykusiam Baltijos kelyje, palaikė 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (Atkuriamojo Seimo) pasirašytą Lietuvos nepriklausomybės atstatymo aktą, o 1991 m. sausio mėnesį, iškilus grėsmei prarasti Lietuvos nepriklausomybę, kartu su kitais vilniečiais stojo ginti Parlamento, televizijos bokšto ir kitų svarbių sostinės objektų. 1991 m. birželio 24 d. būrys Vilniaus žemaičių dalyvavo ir Rainiuose (Telšių raj.) įvykusiame Rainių koplyčios atidengimui ir Rainiuose 1941 m. birželio mėn. nukankintų politinių kalinių atminimo pagerbimui skirtuose renginiuose.

1991 m. VŽKD jau vienijo apie 120 narių. Tarp jų, be jau paminėtų žemaičių, buvo istorikė, ilgametė Lietuvos architektūros muziejaus direktorė Morta Baužienė, žurnalistė, nuo 1991 m. kurį laiką draugijos „Metraštį“ rašiusi, nemažai publikacijų apie Vilniaus žemaičių veiklą respublikinėje spaudoje paskelbusi Jūra Marija Baužytė-Štikelienė (1933–2018), jos kolegė radijo žurnalistė Jūratė Grabytė, žurnalistas Stasys Štikelis (1930–1999), pedagogas ir vertėjas Alfonsas Tekorius, bibliotekininkė, tradicinės muzikos puoselėtoja, dabartinė Vilniaus mokytojų namų folkloro ansamblio „Tyklė“ vadovė Vitalija Brazaitienė, literatūrologė, literatūros kritikė prof. Elena Nijolė Bukelinė (1934–2006), kalbininkas prof. Aleksas Girdenis (1937–2011), žurnalistas ir poetas Juozas Elekšis (1931–2022), Vilniaus žaliaisiais plotais besirūpinanti architektė Irena Daujotaitė, jos kolegė architektė Irna Krivickienė, žurnalistas Liudvikas Gadeikis, dailininkai Genovaitė Jacėnaitė (1936–2016), Pranciškus Gerlikas (1940–2020), Albinas Načiulis (1933–2000), gydytoja Dalia Kaminskienė, miškininkas Algirdas Končius (1915–2006), greitai šios draugijos geraja siela – „motinėle“ tapusi biologė Genovaitė Lasauskienė (1927–2020) ir dešimtys kitų įvairių specialybių aktyvių draugijos narių. Pamažu į draugiją įsijungė ir būrelis Vilniuje studijuojančių jaunųjų žemaičių.

1992 m. ŽKD nariai džiaugsmingai sutiko ką tik išleistus Žemaičių kultūros draugijos nario pažymėjimus („Žemaičių pasis“). Juos gavo ir VŽKD nariai.

Apie 1990-uosius prasidėjo VŽKD bendradarbiavimas su Vilniaus mokytojų namais, ypač organizuojant Užgavėnių šventės. Kūčių vakarai, Kalėdų šventėms skirti renginiai tada taip pat vykdavo Vilniaus mokytojų namuose.

1992 m. pradėjo formotis ir tradicinę žemaičių krašto muziką mėgstančių bei ją populiarinančių draugijos narių būrelis (folkloro ansamblis). Jiems vadovauti buvo patikėta ilgametę pedagoginio darbo patirtį turinčiam iš Tauragės krašto

Nuotraukose (nuo viršaus į apačią): Ilgametės VŽKD narės – draugijos motinėle vadinta Genovaitė Lasauskienė (1936–2020) ir dailininkė Genovaitė Jacėnaitė (1936–2016)

kilusiam kompozitoriui ir muzikantui Ipolitui Puškoriui. Vilniaus žemaičių etnografinio ansamblio oficiali įkūrimo diena – 1992 m. sausio 31-oji.

1996 m. pagal dailininkės Genovaitės (Nukelta į 36 p.)

Daug metų Vilniaus žemaičių kultūros draugijai vadovavusi Dalia Dirgėlienė ir draugijos pirmininkės pavaduotojas Stasys Kavaliauskas

tės Jacėnaitės eskizą Loreta Trakinskienė ir kelios kitos draugijos narės pasiuvo pirmąją VŽKD vėliavą.

Apie draugijos pirmuosius veiklos metus 2010 m. išleistoje knygutėje „Vilniaus kultūros draugijos dvidešimtmetis“ rašo dailininkė ir pedagogė G. Jacėnaitė:

„Neatsimenu tiksliai, kelintieji metai buvo, lyg tai 1989 metų pradžia, o gal ir pats 1988 metų galas. Sužinojau, kad Vilniaus mokytojų namuose renkasi Vilniuje gyvenantys žemaičiai, tai nuėjau ten ir aš. Tai buvo antras ar gal net trečias susirinkimas. Jam vadovavo istorikas Stasys Gutautas. Susitikau seniau pažįstamų žmonių: architektes Ireną Daujotaitę, Ireną Krivickienę, dailininkus Albiną Načiulį, Pranciškų Gerliką, žurnalistą Julijų Norkevičių ir kitus. [...]

I mūsų žemaitiškas sueigas pradėjo rinktis vis daugiau ir daugiau skirtingų profesijų atstovų be

ypatingos agitacijos, sužinodami apie draugijos egzistavimą vieni iš kitų. Vieni pasirodydavo trumpam, bet kiti išliko iki šių dienų. Susitikimai darėsi vis įdomesni ir įvairesni, o pokalbiai gilesni. Patys dalyviai irgi pradėjo siūlyti savo idėjas, kurių pasitaikė net labai fantastiškų, pavyzdžiui, prašyti savivaldybės perleisti žemaičių draugijos globai kurią nors nenaujamą bažnyčią ar kitą namą arba finansuoti kažkokios nepaprastos skraidyklės statybą... Pirmininkas S. Gutautas labai korektiškai viską išklausydavo. [...]

Išpopuliarėjus mūsų draugijai atsirado reikalas turėti savo ženklą – vėliavą. Mudu su dailininku Albinu Načiuliu bandėme tą idėją materializuoti ir ėmėmės vėliavos eskizų. Pastudijavau prieinamą heraldiką ir paaiškėjo, kad istorinės žinios rodo vėliavą buvus tamsiai raudoname fone su Žemaitijos simboliu meška. Užrašą Vilniaus žemaitėc patarė prof. Aleksas Girdenis. Kai parodžiau draugijos sueigoj kelis eskizus, daug kam užkliuvo ta tamsiai raudona spalva. Ją pamatę dauguma reagavo, kaip kalakutai į raudoną. Tuo labiau, kad net ir žurnalistai dažnai politikų ar šiaip kalbinamų pašnekovų klausdavo, kaip jie vertina raudoną spalvą. Paklaustieji mekdavo, kad nemėgsta, visai negalvodami, kad spalva, kaip mir garsas, nėra politiniai. Taigi ir žemaičiams tas raudonas eskizas buvo, kaip dilgėlė per blauzdas. Pasiūliau žalią – neutralų foną su skydu ir meška. Priėmė. Bendrom jėgom suorganizavome medžiagą ir viena mūsų žemaitė ją pasiuvo. Taigi, vėliava, nors ir nedidukė (tik tiek medžiagos tebuvo), atsirado.

Bet niekadoms viskas nebūna sklandžiai. Kartą mūsų visų nusiminimui, vadovas S. Gutautas pasakė, kad jis išvažiuoja dirbti į Rumšiškes. Mes pasimetėme. Taisyklė, kad gamta nemėgsta tuštumos, pasiteisino ir šį kartą. Kažkas pasiūlė pirmininku rinkti VGTU istoriką, dainininką, šokėją, muzikantą ir pasakorių Joną Srežalių. Išrinkome. Viskas ėjosi neblogai, kol mūsų naujasis vadas nepradėjo agituoti draugiją komercializuotis. Čia vado ir didžiosios dalies narių nuomonės visiškai išsiskyrė. Mes norėjome užsiimti tik kultūrine veikla, vadas nesutiko ir po kai kurių debatų vado buvo atsisakyta. Atsiimta ir vėliava. Tada išrinkome vadove (šiuolaikiškai „prezidentė“) Dalią Dirgėlienę (Juodkaitę) – vietoj buvusio žemaičių pavieta vaito. Laikas parodė, kad tai buvo pats geriausias mūsų draugijos pasirinkimas.

Draugijos darbas po truputį pradėjo keistis. Atsi-

gavo dainininkų ansamblis, vadovaujamas Vitalijos Brazaitienės, vakarai tapo vis įdomesni, nes kiekvieną kartą pasirenkama kokia nors tema, pasikviečiami skirtingi žymūs žmonės, minimos istorinės datos, jubiliejai, pristatomos naujai išleistos žemaičių arba apie Žemaitiją knygos. Mūsų veikla tapo kultūrinė. Didelį įnašą įneša atskiri mūsų draugijos nariai. Neįmanoma būtų įsivaizduoti dabartinės veiklos be prof. Liberto Klimkos įdomių pasakojimų etnologijos temomis. Dėka jų pamirštos tradicijos vėl atgyja, parodydamos atvežtinių svetimų mums „švenčių“ skurdumą. Visi labai laukiame kasmetinių vasaros ekskursijų po žymiąsias Žemaitijos ir kitas vietas, kurioms vadovauja Profesorius, nes tai nepakartojami istorinių žinių lobiai, perteikiami talentingo pasakotojo lūpomis. Daug mūsų veiklai nusipelnė ir „Žemaičių žemės“ redaktorė Danutė Mukienė bei visada papildantis mūsų išprusimą „Mokslo ir gyvenimo“ redaktorius Juozas Baldauskas. Draugijos susibūrimai būna ne vien tik įdomūs turiniu, bet kiekvieną kartą kelia susirinkusiųjų estetinį skonį scenos apipavidalinimu. Tai išradingosios mūsų Dalios Kaminskienės nuopelnas. Ji sugeba kiekvieną kartą nustebinti naujais floristikos akcentais. Draugijos veiklą fiksuoja metraštininkės – pradžioje žurnalistė Jūra Baužytė, o nuo 1998 metų iki šiol Tamara Eugenija Arnastauskienė. Metraščių tomų susikaupė net visa lentyna. Paskutiniai metraščiai virto albumais, nes visi renginiai perteikiami nuotraukomis. Todėl metraščio bendraautorius yra mūsų fotoreporteris Zigmas Juškevičius, suspėjantis į visus renginius, kur tik dalyvauja mūsų draugija. Kai draugijos veikla įsisiūbavo, mūsų vargana pirminė vėliava atrodė per maža, neišvaizdi. Naująją vėliavą suprojektavo ir pasiūvo aktyvus draugijos narys dailininkas Anicetas Jonutis, ji dabar plaikstosi visuose mūsų suėjimuose, kelionėse ir puikuoja visur, kur tik Vilniaus žemaičių kultūros draugija pasirodo. [...]

Iškalbingas tas nuo 1991 m. rašytas draugijos „Metraštis“. Jame yra paminėti svarbiausi draugijos susirinkimai, kultūros vakarai. Tad pasižiūrėkime, kas apie VŽKD veiklą Lietuvos atgimimo ir vėlesniais metais rašoma jame.²

VŽKD 1989–1992 metais

Analizuojant VŽKD „Metraščio“ pirmųjų metų įrašus matosi, kad draugijos veiklos pradžioje jos nariai į oficialius pasitarimus susirinkdavo negausiai

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariai, žemaičių tradicinės muzikos puoselėtojai (iš kairės): knygų autorius, bandomininkas Albinas Batavičius ir pedagogas, kompozitorius Ipolitas Petrošius

(po 15–30). Visai kita situacija būdavo vykstant kultūros vakarams. Vienas jų (įvyko 1992 m. sausio 21 d.) buvo pristatyta JAV gyvenančio iš Kelmės krašto kilusio, eilėraščius lietuvių ir žemaičių kalba rašančio Apolinaro Bagdono neseniai išleista knyga „Likima laiptaas“, koncertavo iškili žemaičių dainininkė, Vilniaus folkloro ansamblio „Ūla“ vadovė Janina Bukantaitė, vakarą vedė ansamblyje „Ūla“ dainuojantis draugijos narys S. Kavaliauskas.

1993 m. šalyje buvo gražiai paminėtas istoriko Simono Daukanto (1793–1864) gimimo 200 metų jubiliejus. Jam skirtuose renginiuose Vilniaus žemaičiai dalyvavo itin aktyviai.

Draugija jau pirmaisiais veiklos metais užmezgė ryšius su kituose Lietuvos rajonuose ir miestuose veikiančiais ŽKD skyriais. 1992 m. vasario 29 d. pas Vilniaus žemaičius į svečius atvyko tais metais itin didelį darbą puoselėjant žemaičių tradicinę kultūrą, ypač muziką ir kalbą, atlikęs uostamiesčio žurnalistės Janinos Zvonkuvienės vadovaujamas Klaipėdos „Žemaičių alkierius“, daug metų veikęs kaip atskiras ŽKD skyrius. Jis gražiai buvo priimtas Vilniaus žemaičių. „Metraštyje“ rašoma: „Mūsų moterys paruošė gražų stalą, klaipėdiečiai atkeliavo su giros bačkėle, sūriais, menturiais ir kitokiom dovanom. Bet svarbiausia, aišku, dainos, šokiai ir žaidimai! Klaipėdos žemaičiai gerai susidainavę, susižaidę, su humoru,

(Nukelta į 38 p.)

tad vakaras buvo labai linksmas, nuotaikingas. Tolumų svečių atvykimo proga vakare dalyvavo net tie mūsiškiai, kurie šiaip jau retai pasirodo. Pavasariop klaipe diečiai kviečia mus į svečius pas juos.“

Tais metais draugijos nariai buvo aktyvūs ir jų dar 1989 m. Vilniuje pradėtuose organizuoti Užgavėnių šventės renginiuose.

1992 m. balandžio 4 d. (šeštadienį) Profsąjungų rūmuose vyko „Ažuolo“ („Onžols“) dramų studijos pastatyto spektaklio „Trys mylimos“ premjera, kurioje dalyvavo apie 20 draugijos narių. Balandžio 13 d. žemaičiai su 55 metų sukaktimi gražiai pasveikino savo draugijos narį muziką I. Petrošių. Balandžio 21-ąją, trečiąją Velykų dieną, prie turtingo, gražiai serviruoto Velykų stalo susėdo 45 draugijos nariai. Tą popietę jų viešnia buvo Australijoje gyvenanti iš Skuodo kilusi žemaitė Dana Bertašiūtė. Renginio metu apie Velykų švenčių tradicijas papasakojo etnologas Vacys Milius, dailininkas Pranciškus Gerlikas, muziejininkė Birutė Kulnytė, Birutė Dubinskienė, Jonas Jašinskas ir kt. renginio dalyviai. Jo metu jau buvo žinoma, kad, S. Gutautas, kaip jau minėta, dėl didelio užimtumo dirbant Lietuvos liaudies buities muziejaus direktoriumi nebeturės galimybių vadovauti VŽKD. Svarstyta, kas jį šiose pareigose galėtų pakeisti, kokios artimiausiais metais turėtų būti pagrindinės draugijos veiklos kryptys, tikslai ir uždaviniai. Įdomių pasiūlymų pateikė Algirdas Stonkus ir Stasys Štikelis. Buvo sutarta toliau rašyti draugijos „Metraščių“, pradėti kaupti nuotraukų archyvą ir kt. Šiame kultūros vakare jau dalyvavo smuikeliu grojęs kompozitorius, pedagogas Jurgis Gaižauskas (1922–2009). Jis kultūros vakaruose žemaičius ir jų svečius savo muzika džiugindavo iki pat pasku-

Nuotraukose (iš kairės į dešinę): Vilniaus žemaičių kultūros draugijos nariai – kalbininkas Aleksas Stanislovas Girdenis (1937–2011) ir kompozitorius Jurgis Gaižauskas (1922–2009) su žmona Zofija

tiniųjų savo gyvenimo metų. Kartu su juo grodavo ir I. Petrošius, greitai prie jų prisijungė bandonininkas Albinas Batavičius, kiti draugijos muzikantai.

1992-ųjų metų pavasarį VŽKD nariai buvo pakviesti į balandžio 24–26 d. pajūrio žemaičių organizuotus renginius. „Metraštyje“ rašoma: „Išvažiuom Palangon balandžio 24 d. 19 val. Baladojomės iki pajūrio 5,5 val. Palangoje susiradom „Rugelį“ ir apsinakvojom. Rytojaus dieną įvyko konferencija „A mon sakaa?“ laikraščio redakcijoje. Buvo laiko ir prie jūros pabūti, o ta jūra pavasarį ypatingai kvepia...“

Vakare „Rugelyje“ vyko vakaronė, kuri tęsėsi iki vidurnakčio. Na o kitą dieną „Žemaičių alkierius“ išpuoštoje Klaipėdos universiteto salėje ištaisė tokį balių, kad visi atvykusieji buvo sužavėti. Buvo daug muzikantų, folkloro kolektyvai iš Rusnės, Kretingos, Telšių, Drevernos. Aktyviausi dalyviai apdovanoti megztais velykiniais krepšeliais. Genovaitė Lasauskienė išrinkta į Žemaičių kultūros draugijos tarybą.“

1992 m. balandžio 30 d. laikraštis „Tiesa“ apie šiuos renginius išspausdino J. Baužytės straipsnelį „Reek nuorietėi rokoutėis žemaitiškaa“. Jame rašoma:

„Tokia mintis skambėjo Žemaičių draugijos narių konferencijoje, kurią sukvietė laikraščio „A mon sakaa?“ redakcija. Į Palangą sugužėjo draugijos nariai ne tik iš Žemaitijos rajonų, bet ir Vilniaus. Atvažiavo Lietuvos žemaičių draugijos pirmininkas, kunigaikščiu vadinamas telšiškis lakūnas Stasys Kasparavičius.“

Tartasi dėl žemaičių tarmės išsaugojimo, propagavimo per radiją, televiziją, spaudą. Kadangi kiekviena tarmė turi ir savo patarmių, susidaro keblumų spausdinant straipsnius vieninteliame žemaičių laikraštyje „A mon sakaa?“. Todėl ketinama prie draugijos įsteigti Kalbos komisiją. Žemaitijos rajonų laikraščių redakci-

jos ragintos spausdinti rašinius ir žemaičių kalba.

Draugija šį tą nuveikė. Jos iniciatyva parengtas „Žemaičių praeities“ II tomas. Dabar ieškoma, kas parems jo leidybą. Netrukus turėtų pasirodyti Bernardo Aleknavičiaus leidinys „Žemaičių kryžiai“. Baigiamas Rainių koplyčios vidus. Sudarytas M. Valančiaus sodybos atkūrimo planas. Rengiamasi tyrinėti S. Daukanto gimtinę.

Susumuoti praėjusių metų žemaičių poezijos konkurso rezultatai. Pagrindinis prizas paskirtas savo kūrinis ir laikraštyje „A mon sakaa?“ spausdinančiam JAV gyvenančiam poetui Apolinarui Bagdonui.

O sekmadienį „Klaipėdos“ laikraščio darbuotojos Janinos Zvonkuvienės suburtas „Žemaičių alkierius“ į Atvelykio šventę pakvietė ir konferencijos dalyvius, ir Žemaitijos bei Vilniaus etnografinius ansamblius. Saviveiklininkai koncertavo, bendravo, vaišindamiesi kastiniu su kanapyne. Palangoje iš sostinės atidardėjęs teatras-studija „Ažuolas“ žemaitiškai vaidino Žemaitės „Tris mylimas“.

Gegužės 14 d. Vilniaus mokytojų namų kiemyje vyko Žemaičių patalkys (vakaronė). Jam vadovavo S. Kavaliauskas. Patalkio metu grojo ir dainavo etnografiniai ansambliai, jiems pritarė, kojas miklino ir visi kiti atėjusieji į renginį, tarp kurių buvo ir dzūkų bei suvalkiečių. Jie, pamatę, kokie susitelkę ir kaip linksminasi žemaičiai, neslėpė savo noro Vilniuje rengti ir čia gyvenančių savo kraštiečių kultūros renginius, burtis į draugijas.

1992 m. vasario 28 d. laikraštyje „Tiesa“ buvo išspausdinta Jūros Baužytės žinutė, kurioje pranešama, kad kiekvienas Žemaičių kultūros draugijos narys jau gali įsigyti „Žemaitišką pasą“ su meškos atvaizdu jo viršelyje. Buvo paaiškinta, kad tas pasas – Žemaičių kultūros draugijos nario pažymėjimas. Tuo metu tai buvo itin aktualu, nes lietuviški pasai, kaip ir lietuviški pinigai (litai), dar nebuvo išleisti. Daugelį suintrigavo tai, jog šiuose „Žemaičių pasuose“ ne tik kad įkljuojamos nuotraukos, įrašomi pagrindiniai asmens duomenys (vardas, pavardė), bet ir pagal tarpukario Lietuvoje galiojusių asmens dokumentų pavyzdžius nurodoma draugijos narių akių ir plaukų spalva, ūgis. Pavadinimas „Žemaičių pasas“ ant pažymėjimų buvo parašytas keliomis kalbomis, dokumentas tvirtinamas Žemaičių kultūros draugijos, kurios centras, kaip jau minėta buvo Telšiuose, antspaudu.

1992 m. gegužės 19 d. vykusį draugijos susi-

Ilgametė Vilniaus žemaičių kultūros draugijos metraštininkė Tamara Eugenija Arnastauskienė

Poetas, žurnalistas Juozas Elekšis (1931–2022)

rinkimą vedė naujasis VŽKD, tada vadintos Vilniaus žemaičių pavietu, pirmininkas (maršalka) Jonas Srėbalius. Jis pranešė, kad pagal galiojančius teisės aktus draugija, kuri veikia kaip visuomeninė organizacija, turi būti įregistruota Teisingumo ministerijoje. Susirinkimo metu vėl buvo prisimintas planas turėti draugijos vėliavą, pažymėta, kad joje turi būti žemaitiškų ženklų (žemaičių herbas arba žemaitiškas draugijos pavadinimas).

Rengiantis S. Daukanto jubiliejui, buvo nutarta, kad draugijos nariai pirmiausiai Vilniuje susipažins su vietomis, kurios susijusios su S. Daukanto gyvenimu ir mokslu. Pradėta rengtis S. Daukanto ju-

(Nukelta į 40 p.)

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos renginių fotografė Virginija Valuckienė

biliejui skirtam kultūros vakarui. Jis įvyko 1992 m. birželio 16-osios popietę. Renginyje dalyvavo, apie S. Daukanto gyvenimą ir veiklą išsamiai papasakojo iš Telšių kilęs istorikas prof. Egidijus Aleksandravičius,

Aktyvus Vilniaus žemaičių kultūros draugijos narys, etninės kultūros puoselėtojas Libertas Klimka

savo žemaitišką kūrybą (eilėraščius) renginio metu skaitė poetas Juozas Elekšis. Kalbėjo, vertingų pasiūlymų dėl draugijos tolesnės veiklos pateikė J. Grabytė, J. Srėbalius, V. Brazaitienė.

1992 m. rugsėjo 15 d. vykusio renginio metu gražiomis žemaitiškais dainomis nudžiugino folkloro ansamblio „Ūla“ balsingieji dainininkai Adelija ir Stasys Mickai, papasakoję ir apie vasarą vykusią kelionę į Italiją, kurioje jie taip pat klausytojus stebino skambiomis žemaitiškais dainomis. Šio kultūros vakaro metu vėl buvo aptarti artimiausi draugijos planai. Nutarta ir toliau įsijungti į S. Daukanto jubiliejui skirtas veiklas, surengti kultūros vakarus, skirtus žemaičiui pedagogui, teisininkui, publicistui, vertėjui, rašytojui, istorikui, kalbininkui, politikui bei visuomenės veikėjui Matui Untuliui (1889–1952), Žemaičių rašytojų sambūrio veikloje dalyvavusiam poetui, žymiųjų „Vizijų“ autoriui Vytautui Mačerniui (1921–1944), o užbaigiant metus prisiminti Kūčių tradicijas, papročius, surengti Kalėdinę vakaronę. Susirinkimo metu draugijos tarybos nariais (tada vadintais Vilniaus žemaičių pavieto soulininkais) buvo išrinkti: Genovaitė Lasauskienė, Irena Rudienė, Ipolitas Petrošius, Juozas Elekšis ir Stasys Štikelis.

Tais metais draugija vis dar neturėjo nuolatinės susirinkimo ir kultūrinių renginių vietos. 1992 m. rugsėjo 24 d. pirmą kartą Vilniaus žemaičiai buvo pakviesti susirinkti Aukštųjų technologijų mokykloje (čia žemaičiams vietą pasiūlė tos mokyklos direktorė M. Čekanavičienė). Į renginį atėjo nedaug draugijos narių, tad jo metu svarbių nutarimų nebuvo priimta. 1992 m. spalio 1 d. vykusio kultūros vakaro metu buvo pranešta, kad VŽKD (Vilniaus žemaičių pavietas) jau yra oficialiai įregistruota, vėl tartasi dėl žemaičių folkloro ansamblio veiklos reikalų.

1992 m. spalio 20 d. įvykusio kultūros vakaro metu Mažeikių rajono Spurganų kaime gimęs gydytojas reumatologas Leonardas Gargasas (1927–1993) ir tuometinio Istorijos ir etnografijos instituto etnografas Vacys Milius išsamiai papasakojo apie iš Skuodo rajono Rimšaičių kaimo kilusį Matą Untulį, kurio mirties 40-osios metinės buvo paminėtos 1992-aisiais. Kalbėjusieji pažymėjo, kad jis bene ryškiausią pėdsaką paliko rinkdamas tautosaką, turtindamas ir puoselėdamas lietuvių kalbą. J. Baužytės tekstukas apie šį renginį tais metais spaudoje paskelbtas spalio 29 dieną.

Spalio 25-ąją Vilniaus žemaičiai 70-mečio proga gražiai pagerbė kompozitorių Jurgį Gaižauską.

Tąsyk draugijos nariai G. Lasauskienė, I. Rudienė, V. Brazaitienė, I. Petrošius, J. Baužytė, S. Gutautas, J. Macas, I. Lapinienė, susitikę Žvėryno mikrorajone, dainuodami „Kas bus, kas nebus, bet žemaitis nepražus“ patraukė A. Mickevičiaus gatvėje, kurioje maestro su savo šeima gyveno, ir čia buvo maloniai sutikti bei į vidų pakviesti kompozitoriaus žmonos, taip pat jau aktyviai dalyvaujančios VŽKD veikloje Zofijos Gaižauskienės. Svečiai jubiliatui padovanojo molinį dubenį, pilną raudonų obuolių, ir daug skambių žemaitiškų dainų. Tokiu pasveikinimu liko nustebintas ne tik J. Gaižauskas, jo šeimos nariai, bet ir jubiliatu pasveikinti atskubėję J. Gaižausko vadovaujamos televizijos kapelos nariai. Išėdami žemaičiai sugiedojo dar ir „Ilgiausių metų“. Na o po to tie, kas dar nebuvo balsavę už kandidatus į Lietuvos Respublikos Seimo narius, išskubėjo į rinkimų apylinkes atiduoti savo balsų.

1992 m. lapkričio 17 d. Vilniaus mokytojų namų Mažojoje salėje poetui Vytautui Mačerniui skirtas kultūros vakaras vyko prie dailininko P. Gerliko sukurto V. Mačernio portreto. Renginio metu gausiai susirinkusiems draugijos nariams, poeto kūrybos gerbėjams apie V. Mačernį, jo gyvenimą, mokslus, kūrybą, draugus ir tragišką mirtį papasakojo literatūrologė Viktorija Daujotytė (Pakerienė), istorikai Egidijus Aleksandravičius ir Adomas Butrimas, etnografas Vaclovas Milius, kalbininkas Aleksandras Girdenis, Vilniaus technikos universiteto dėstytojai Jonas Srėbalius ir R. Kalinauskas. Renginio metu buvo skaitomi ir V. Mačernio amžininkų atsiminimai apie poetą. Vakarą vainikavo žemaitiškos dainos.

Apie šį renginį straipsnį „Gimtosios žemės sūnus“ dienraštyje „Tiesa“ paskelbė J. Baužytė, pasirašiusi Birutės Jūronytės slapyvardžiu.

Tų pačių metų lapkričio 26 d. keliolika dainuojančių, šokančių draugijos folkloro ansamblio narių surengė koncertą Naujojoje Vilnioje veikusiam pedagoginės mokyklos bendrabutyje.

Gražiai sutikus Kalėdas ir Naujuosius metus, draugijos veikla buvo tęsiama toliau. Apie tai, kas svarbiausia tais ir vėlesniais metais vyko draugijoje, planuojame paskelbti kituose mūsų elektroninio žurnalo numeriuose.

Publikacijoje panaudotos Virginijos Valuckienės, Danutės Mukienės, Zigmo Juškevičiaus, Juozo Elekšio, Alfonsko Katkaus nuotraukos iš Regionų kultūrinių iniciatyvų centro archyvo

Vilniaus žemaičių kultūros draugijos narė, žurnalistė, ilgametė radijo žemaitiškų radijo laidų redaktorė ir vedėja Jūratė Grabytė

Ilgametis Vilniaus žemaičių kultūros draugijos narys, fotografas Zigmantas Juškevičius

¹ Žurnalistas, redaktorius Juozas Baldauskas gimė 1932 m. birželio 27 d. Žiliuose (Papilės valsčius, Šiaulių apskritis), mirė 2014 m. sausio 9 d. Vilniuje.

² Genovaitė Jacėnaitė, „Iš kur mes atsiradome“, Vilniaus kultūros draugijos dvidešimtmetis, Vilnius, 2010, p. 75–79.